

The Impact of Population Aging on Regional Income Inequality in Thailand

Jidapa Pornchairatanachot^{1*} and Bundit Chaivichayachat²

¹ *Master's Student, Program in Economics, Faculty of Economics, Kasetsart University, Thailand*

² *Department of Economics, Faculty of Economics, Kasetsart University, Thailand*

* *Corresponding author. E-mail: jidapa.porn@ku.th*

ABSTRACT

This article aimed to study the impact of demographic transition toward an aging society on inequality in Thailand. This research was a quantitative study using the analysis of secondary data sources. The data collection instrument consists of annual regional panel data from 2021-2023 obtained from national statistical sources. The data were analyzed using the panel Cointegration Test using Kao Residual test and long-run model estimation using the Fully Modified Ordinary Least Squares (FMOLS) Method. The research studied to analyze the long-term relationships and control for spatial differences across regions. The result of the study found that: 1) The young dependency ratio (Ydep) and the proportion of the elderly (AGES) have a positive relationship with inequality, indicating long-term economic burdens on households in aging contexts. 2) The old-age dependency ratio (Odep) shows a negative correlation with inequality in certain contexts, while Gross Regional Product (GRP) significantly reduces inequality. 3) The poverty ratio (Poor) and household debt (Debt) are significant factors that exacerbate inequality. Furthermore, the variations in baseline levels of inequality across regions are observed on policies that prioritize adapting policies to specific regions rather than adopting a one-size-fits-all approach nationwide.

Keywords: Aging Society, Inequality, Demographic Transition

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรเข้าสู่สังคมสูงอายุต่อความเหลื่อมล้ำทางรายได้ ในระดับภูมิภาคของประเทศไทย

จิตาภา พรชัยรัตนโชติ^{1*} และ บัณฑิต ชัยวิษณุชาติ²

¹ นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ประเทศไทย

² ภาควิชาเศรษฐศาสตร์ คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ประเทศไทย

* Corresponding author. E-mail: jidapa.pom@ku.th

บทคัดย่อ

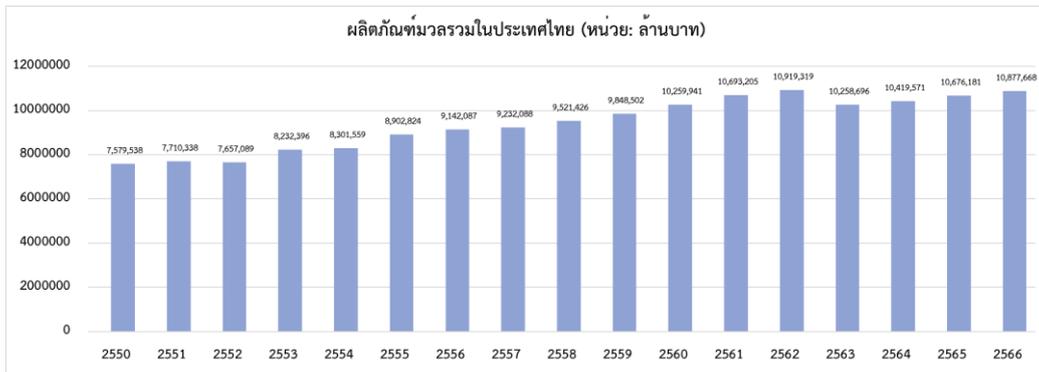
บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรเข้าสู่สังคมสูงอายุต่อความเหลื่อมล้ำในประเทศไทย การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณโดยใช้ข้อมูลทุติยภูมิ เครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ ข้อมูลพาแนลระดับภูมิภาครายปี พ.ศ. 2555–2566 จากแหล่งสถิติทางการของประเทศ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ การทดสอบความสัมพันธ์ร่วมในระยะยาวของข้อมูลพาแนล (Panel Cointegration Test) ด้วยวิธี Kao Residual Test และการประมาณค่าแบบจำลองระยะยาวด้วยวิธี Fully Modified Ordinary Least Squares (FMOLS) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ในระยะยาวและควบคุมความแตกต่างเชิงพื้นที่ระหว่างภูมิภาค ผลการศึกษาพบว่า 1) อัตราส่วนพึ่งพิงวัยเด็ก (Ydep) และสัดส่วนผู้สูงอายุ (Ages) มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความเหลื่อมล้ำ ซึ่งเป็นแรงกดดันที่ทำให้เพิ่มความเหลื่อมล้ำ เนื่องจากครัวเรือนต้องแบกรับภาระทางเศรษฐกิจของผู้สูงอายุที่สูงขึ้น 2) อัตราส่วนพึ่งพิงวัยสูงอายุ (Odep) มีความสัมพันธ์เชิงลบกับความเหลื่อมล้ำในบางบริบท และผลิตภัณฑ์มวลรวมรายภาค (GRP) มีบทบาทสำคัญในการลดความเหลื่อมล้ำ 3) สัดส่วนคนจน (Poor) และหนี้สินครัวเรือน (Debt) เป็นปัจจัยสำคัญที่เพิ่มความเหลื่อมล้ำอย่างมีนัยสำคัญ และพบความแตกต่างของระดับความเหลื่อมล้ำพื้นฐานในแต่ละภูมิภาค ซึ่งชี้ให้เห็นว่านโยบายลดความเหลื่อมล้ำควรคำนึงถึงความต้องการเฉพาะแต่ละพื้นที่มากกว่าการใช้มาตรการเดียวกันทั่วประเทศ

คำสำคัญ: สังคมสูงอายุ, ความเหลื่อมล้ำ, การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากร

© 2026 JSDP: Journal of Spatial Development and Policy

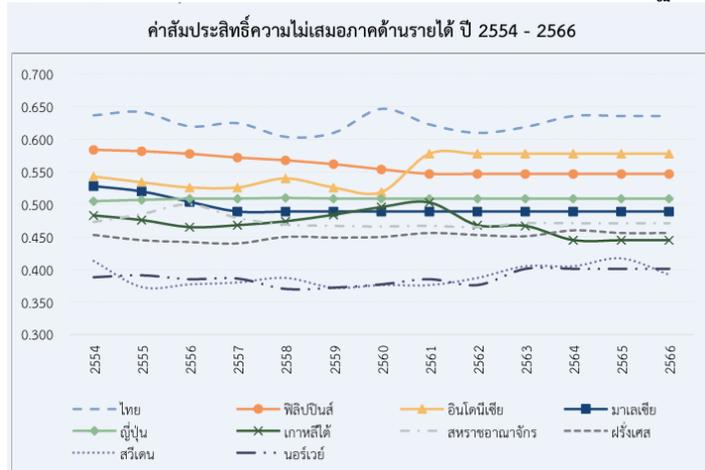
บทนำ

การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (Economic Growth) เป็นเป้าหมายสำคัญในการพัฒนาประเทศทั่วโลก เนื่องจากอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจมีความสำคัญต่อการประเมินเศรษฐกิจในเชิงมหภาค แต่ไม่ได้สะท้อนถึงความกินดีอยู่ดีของพลเมือง ดังนั้น การพัฒนาจึงไม่ได้คำนึงถึงความเหลื่อมล้ำของประชาชน ในขณะที่ความเหลื่อมล้ำนั้นเป็นปัญหาเรื้อรังทางเศรษฐกิจและสังคมที่สำคัญ เพราะเป็นตัวบ่งบอกว่าครัวเรือนแต่ละกลุ่มจะได้รับผลดีจากการขยายตัวของเศรษฐกิจทั่วถึงมากน้อยเพียงใด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มประเทศกำลังพัฒนา (McLean-Shinamana, 2016) ซึ่งมีสาเหตุมาจากปัจจัยที่หลากหลาย ทั้งด้านการเข้าถึงทรัพยากร การศึกษา ฐานะทางสังคม และปัจจัยภายนอกอย่างโลกาภิวัตน์ (Stewart, 1999) ปัจจัยที่แตกต่างกันเหล่านี้เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความแตกต่างที่นำไปสู่การกระจายรายได้และการกระจายทรัพยากรที่แตกต่างกันจนทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำ

ภาพที่ 1 แสดงผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศไทยในปี พ.ศ. 2550 - 2566
ที่มา: World Bank national accounts data (2568)

จากภาพที่ 1 พบว่าปี พ.ศ. 2550-2562 ผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศไทยมีการขยายตัวอย่างเห็นได้ชัด และในปี พ.ศ.2563 ผลิตภัณฑ์มวลรวมลดลงจากผลกระทบของสถานการณ์โควิด-19 และหลังจากนั้นผลิตภัณฑ์มวลรวมเริ่มกลับมาฟื้นตัวอย่างไร้ก็ตามจากภาพจะเห็นได้ว่าประเทศไทยมีแนวโน้มเติบโตต่อเนื่องในระยะยาว แต่ยังคงไม่ได้แสดงถึงคุณภาพชีวิตของประชาชน ประเทศไทยเผชิญกับความท้าทายด้านความเหลื่อมล้ำอย่างต่อเนื่อง ข้อมูลจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 13 ระบุว่าช่องว่างรายได้ระหว่างกลุ่มประชากรที่มีฐานะดีที่สุดกับกลุ่มที่ยากจนที่สุดมีความแตกต่างกันถึง 16 เท่า ซึ่งกลุ่มของผู้มีรายได้สูงมีการเติบโตของรายได้ที่สูงขึ้นเร็วกว่ากลุ่มผู้มีรายได้น้อย ส่งผลให้เกิดความไม่เสมอภาคซึ่งบ่งชี้ว่าประเทศไทยต้องเผชิญกับปัญหาความเหลื่อมล้ำ (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2565)

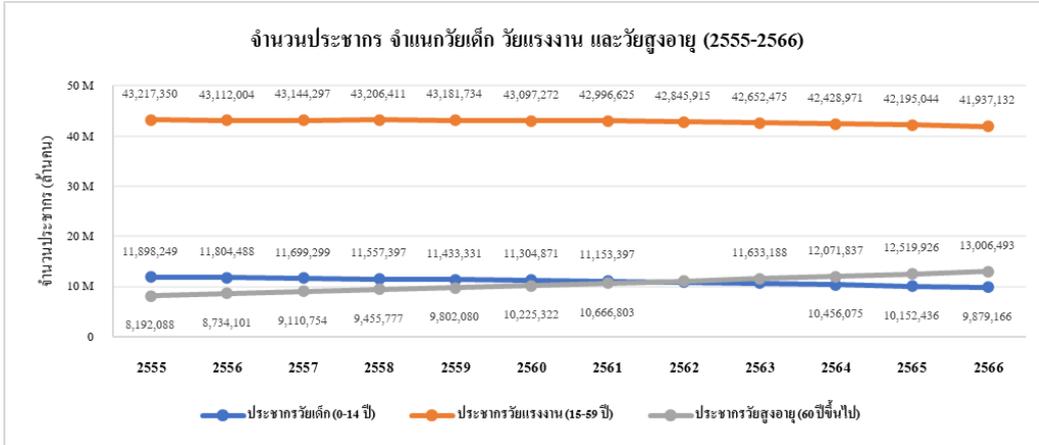

ภาพที่ 2 แสดงค่าสัมประสิทธิ์ความไม่เสมอภาคด้านรายได้ ปี 2554-2566
ที่มา: สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2567)

ภาพที่ 2 (ค่าสัมประสิทธิ์ความไม่เสมอภาคด้านรายได้ ปี 2554 - 2566) นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาแนวโน้มความเหลื่อมล้ำในระยะยาวผ่าน ภาพที่ 2 (ค่าสัมประสิทธิ์ความไม่เสมอภาคด้านรายได้ ปี 2554 - 2566) จะพบว่าประเทศไทยมีค่าสัมประสิทธิ์ความไม่เสมอภาค (Gini Coefficient) เฉลี่ยในช่วงปี 2554-2566 สูงถึง 0.626 ซึ่งสูงกว่าทั้งค่าเฉลี่ยของภูมิภาคอาเซียน (0.617) และประเทศเพื่อนบ้านที่มีบริบททางเศรษฐกิจใกล้เคียงกันอย่างฟิลิปปินส์และอินโดนีเซีย ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าปัญหาความเหลื่อมล้ำในประเทศไทยมีความรุนแรงและเรื้อรัง จนกลายเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างที่การเติบโตทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียวไม่สามารถแก้ไขได้อย่างทั่วถึง

นอกจากนี้ประเด็นที่ประเทศไทยให้ความสำคัญในปัจจุบันคือการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากร ประชากรในแต่ละช่วงอายุมีพฤติกรรมทางเศรษฐกิจที่แตกต่างกัน ประชากรในกลุ่มวัยรุ่นจะต้องการการลงทุนในด้านสุขภาพและการศึกษา ประชากรในกลุ่มผู้ใหญ่ตอนต้นจะมีความต้องการในด้านแรงงานและการออม ส่วนประชากรกลุ่มผู้สูงอายุ

จะต้องการการบริการทางด้านสุขภาพและรายได้หลังการเกษียณอายุ เมื่อสัดส่วนของประชากรในแต่ละกลุ่มอายุเปลี่ยนแปลงไป พฤติกรรมทางเศรษฐกิจของประชากรทั้งหมดก็จะเปลี่ยนแปลงไปด้วย การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางประชากรจึงเป็นอีกปัจจัยที่ควรนำมาพิจารณา โดยโครงสร้างประชากรไทยสามารถจำแนกตามช่วงอายุออกเป็น 3 กลุ่มหลัก ได้แก่ ประชากรวัยเด็ก (อายุต่ำกว่า 15 ปี) ประชากรวัยแรงงาน (อายุ 15-59 ปี) และประชากรวัยสูงอายุ (อายุ 60 ปีขึ้นไป) (กรมการปกครอง, 2566)

ภาพที่ 3 แสดงจำนวนประชากร จำแนกวัยเด็ก วัยแรงงาน และวัยสูงอายุในปี พ.ศ. 2555 - 2566 ที่มา: กรมการปกครอง (2566)

ภาพที่ 3 แสดงจำนวนประชากรจำแนกตามกลุ่มวัย ได้แก่ วัยเด็ก วัยแรงงาน และวัยสูงอายุ ในช่วงปี พ.ศ. 2555 ถึง พ.ศ. 2566 พบว่าโครงสร้างประชากรมีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง โดยในปี พ.ศ. 2566 ข้อมูลสถิติประชากรจากกรมการปกครอง พบว่ามีประชากรวัยเด็ก (0-14 ปี) จำนวน 9.88 ล้านคน วัยแรงงาน (15-59 ปี) จำนวน 41.93 ล้านคน และวัยสูงอายุ (60 ปีขึ้นไป) จำนวน 13 ล้านคน เมื่อพิจารณาแนวโน้มในช่วง 12 ปีที่ผ่านมา (พ.ศ. 2555-2566) พบว่า ประชากรวัยเด็กและวัยแรงงานมีแนวโน้มลดลง ในขณะที่ประชากรวัยสูงอายุมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง แสดงให้เห็นถึงแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอายุประชากรที่มีแนวโน้มเข้าสู่ประชากรวัยสูงอายุเพิ่มมากขึ้น (กรมการปกครอง, 2566)

ภาพที่ 4 แสดงสัดส่วนประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป ในประเทศไทยทั้งหมดในปี พ.ศ. 2565 โดยคาดการณ์ถึงปี พ.ศ. 2583 ที่มา: Statista (2024)

ข้อมูลสถิติในภาพที่ 4 ชี้ให้เห็นว่าประเทศไทยได้ก้าวเข้าสู่สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์ (ประชากรอายุ 60 ปี ขึ้นไป มากกว่าร้อยละ 20 ของประชากรทั้งหมด) ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2566 และคาดการณ์ว่าจะเข้าสู่สังคมสูงวัยระดับสุดยอด (ประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป มากกว่าร้อยละ 28 ของประชากรทั้งหมด) ภายในปี พ.ศ. 2577 ซึ่งแสดงถึงการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรครั้งสำคัญ (Statista, 2024)

การเปลี่ยนแปลงเข้าสู่สังคมสูงอายุไทยนั้นอาจเป็นปัจจัยสำคัญตัวหนึ่งซึ่งส่งผลต่อความเหลื่อมล้ำ เนื่องจากประชากรวัยเกษียณเผชิญกับภาวะรายได้ที่ลดลงและข้อจำกัดในการเข้าถึงโอกาสทางเศรษฐกิจ ผู้สูงอายุที่ขาดการออมหรือทุนทางเศรษฐกิจในช่วงวัยทำงานจำเป็นต้องพึ่งพาสวัสดิการรัฐซึ่งอาจไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิต ในขณะที่กลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีสามารถรักษาระดับความมั่นคงทางการเงินได้มากกว่า นำไปสู่การขยายตัวของช่องว่างทางรายได้ในระดับโครงสร้าง (สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, 2564)

อย่างไรก็ตาม งานวิจัยด้านความเหลื่อมล้ำส่วนใหญ่มักเป็นการวิเคราะห์ภาพรวมระดับประเทศผ่านข้อมูลภาคตัดขวาง (Cross-sectional Data) ซึ่งอาจมองข้ามความแตกต่างของโครงสร้างทางเศรษฐกิจในแต่ละภูมิภาค ผู้วิจัยจึงมุ่งเติมเต็มช่องว่างดังกล่าวด้วยการใช้ข้อมูลพานเนล (Panel Data) ระดับภูมิภาคในช่วงปี พ.ศ. 2555 – 2566 ควบคู่ไปกับการวิเคราะห์ปัจจัยด้านการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากร ซึ่งเป็นมิติที่ยังไม่ได้รับการศึกษาอย่างแพร่หลายนัก ด้วยความสำคัญดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาเรื่อง การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรเข้าสู่สังคมสูงอายุต่อความเหลื่อมล้ำทางรายได้ในระดับภูมิภาคของประเทศไทย การศึกษารังนี้จะช่วยให้รัฐบาลวางแผนและกำหนดนโยบายในการแก้ไขปัญหาเรื่องความเหลื่อมล้ำให้มีการกระจายรายได้และทรัพยากรอย่างเป็นธรรมที่สอดคล้องกับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรเข้าสู่สังคมสูงอายุของประเทศไทย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรเข้าสู่สังคมสูงอายุต่อความเหลื่อมล้ำทางรายได้ในระดับภูมิภาคของประเทศไทย

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยใช้ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) ในลักษณะข้อมูลพานเนล (Panel Data) เพื่อศึกษาผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรเข้าสู่สังคมสูงอายุต่อความเหลื่อมล้ำทางรายได้ในประเทศไทย โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ข้อมูลที่ใช้ศึกษา

ข้อมูลที่ใช้ศึกษา คือ ข้อมูลพานเนลรายปีระดับภูมิภาคของประเทศไทย ครอบคลุมช่วงปี พ.ศ. 2555–2566 แบ่งออกเป็น 5 ภูมิภาค ได้แก่ กรุงเทพมหานครและปริมณฑล ภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ ข้อมูลถูกรวบรวมจากแหล่งสถิติทางการของประเทศ เช่น สำนักงานสถิติแห่งชาติ สำนักงานประมง การตรวจการคลัง และธนาคารแห่งประเทศไทย เป็นต้น

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ชุดข้อมูลทุติยภูมิด้านโครงสร้างประชากร เศรษฐกิจ และสังคม ประกอบด้วยตัวแปรตาม คือ สัมประสิทธิ์ความไม่เสมอภาคของรายได้ (Gini) และตัวแปรอิสระ ได้แก่ อัตราส่วนพึ่งพิงวัยเด็ก (Ydep) อัตราส่วนพึ่งพิงวัยสูงอายุ (Odep) สัดส่วนผู้สูงอายุ (Ages) ผลิตภัณฑ์มวลรวมรายภาค (GRP) จำนวนปีการศึกษาเฉลี่ยรายภาค (EDU) งบประมาณรายจ่ายของรัฐบาลรายภาค (GOV) อัตราการว่างงานรวมรายภาค (Unem) สัดส่วนคนจนรายภาค (Poor) ดัชนีราคาผู้บริโภครายภาค (CPI) หนี้ครัวเรือนเฉลี่ยต่อครัวเรือนรายภาค (Debt) และค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อเดือนของครัวเรือนรายภาค (Spend)

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษารังนี้ข้อมูลที่น่ามาใช้ในการศึกษาจะใช้ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากบทความงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและสถิติที่เก็บโดยหน่วยงานต่าง ๆ

ตารางที่ 1 แสดงรายละเอียดของตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา

ตัวแปร	คำอธิบาย	หน่วย	สมมติฐานการวิจัย	แหล่งข้อมูล
<i>Gini</i>	สัมประสิทธิ์ความไม่เสมอภาค (Gini coefficient)	-		สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี (กลุ่มคลังข้อมูลสถิติ)
<i>Ydep</i>	อัตราส่วนพึ่งพิงวัยเด็ก	ร้อยละ	+	กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย
<i>Odep</i>	อัตราส่วนพึ่งพิงวัยสูงอายุ	ร้อยละ	+	กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย
<i>Ages</i>	สัดส่วนของประชากรทั้งหมดที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป	ร้อยละ	+	กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย
<i>GRP</i>	ผลิตภัณฑ์มวลรวมรายภาค	พันล้านบาท	-	สำนักงานสถิติแห่งชาติ
<i>EDU</i>	จำนวนปีการศึกษาเฉลี่ยรายภาค	ปี	-	สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา
<i>GOV</i>	งบประมาณรายจ่ายของรัฐรายภาค	ล้านบาท	-	สำนักงบประมาณ กระทรวงการคลัง
<i>Unem</i>	อัตราว่างงานรวมรายภาค	ร้อยละ	+	ธนาคารแห่งประเทศไทย
<i>Poor</i>	สัดส่วนคนจนรายภาค	ร้อยละ	+	สำนักงานสถิติแห่งชาติ
<i>CPI</i>	ดัชนีราคาผู้บริโภครายภาค	ร้อยละ	+	สำนักงานนโยบายและยุทธศาสตร์การค้า กระทรวงพาณิชย์
<i>Debt</i>	หนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือนรายภาค	บาท	+	สำนักงานสถิติแห่งชาติ
<i>Spend</i>	ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อเดือนของครัวเรือนรายภาค	บาท	+	สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

โดยใช้วิธีการทางเศรษฐมิติแบบจำลอง Panel Fully Modified Ordinary Least Squares (FMOLS) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของค่าสัมประสิทธิ์ความเหลื่อมล้ำทางรายได้ ตามแบบจำลองต่อไปนี้

$$Gini_{it} = \beta_0 + \beta_1 Ydep_{it} + \beta_2 Odep_{it} + \beta_3 Ages_{it} + \beta_4 GRP_{it} + \beta_5 EDU_{it} + \beta_6 GOV_{it} + \beta_7 Unem_{it} + \beta_8 Poor_{it} + \beta_9 CPI_{it} + \beta_{10} Debt_{it} + \beta_{11} Spend_{it} + \varepsilon_{it}$$

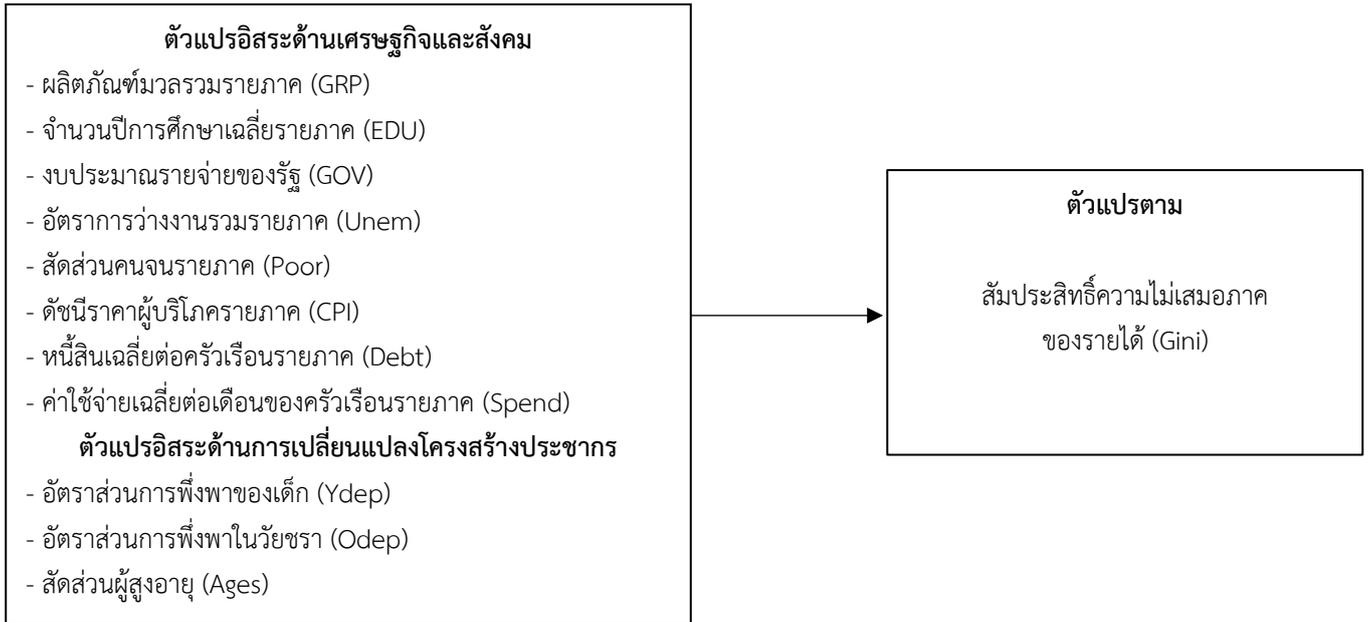
โดยกำหนดให้ i คือภูมิภาค, t คือระยะเวลา (ปี พ.ศ. 2555–2566), β_0 คือค่าคงที่, $\beta_1 - \beta_{11}$ คือค่าสัมประสิทธิ์ของตัวแปรอิสระ, ε_{it} คือค่าความคลาดเคลื่อน และนิยามตัวแปรอื่น ๆ เป็นไปตามที่ระบุไว้ใน ตารางที่ 1 ซึ่งมีขั้นตอนการวิเคราะห์ดังนี้

(1) การทดสอบความสัมพันธ์ร่วมในระยะยาวของข้อมูลพาแนล (Panel Cointegration Test) ด้วยวิธี Kao Residual Test เพื่อตรวจสอบความสัมพันธ์ระยะยาวระหว่างตัวแปร

(2) การประมาณค่าแบบจำลองระยะยาว (Panel FMOLS Estimation) เมื่อผลการทดสอบ Cointegration พบว่ามีความสัมพันธ์ร่วมกันในระยะยาว จะทำการประมาณค่าแบบจำลองระยะยาวด้วยวิธี Panel Fully Modified Ordinary Least Squares (FMOLS) ซึ่งเป็นเทคนิคที่ได้รับการพัฒนาจาก OLS เพื่อแก้ไขปัญหาอคติจากความสัมพันธ์เชิงสาเหตุระหว่างตัวแปร (Endogeneity) และปัญหาความสัมพันธ์ของค่าความคลาดเคลื่อนตามเวลา (Serial Correlation) ทำให้ผลการประมาณค่ามีความเที่ยงตรงและมีประสิทธิภาพมากขึ้น

(3) การคำนวณค่าคงที่เฉพาะภาค (Individual Deterministic Coefficients) เพื่อแสดงระดับความเหลื่อมล้ำพื้นฐานของแต่ละภูมิภาค เมื่อไม่คำนึงถึงอิทธิพลของตัวแปรอิสระ การวิเคราะห์ส่วนนี้ช่วยสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะเฉพาะของแต่ละภูมิภาคที่อาจมีผลต่อความเหลื่อมล้ำทางรายได้ในระดับพื้นฐานที่แตกต่างกัน

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพที่ 5 กรอบแนวคิดของวิจัย
ที่มา: ผู้วิจัย (2568)

ในการศึกษาผลกระทบของโครงสร้างประชากรต่อความเหลื่อมล้ำในประเทศไทย ผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรมและกรอบแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง แบ่งออกเป็น 3 ประเด็น ดังนี้

1. แนวคิดด้านความเหลื่อมล้ำและการกระจายรายได้

มุ่งเน้นการศึกษา การกระจายรายได้ตามขนาด (Size Distribution of Income) ผ่านดัชนีจีนี (Gini Index) โดยมีสมมติฐานเส้นโค้งคูเซตส์ (Kuznets Curve) อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างรายได้ต่อหัวและความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้ในรูปแบบเส้นโค้งระฆังคว่ำ เป็นฐานคิดสำคัญ ซึ่งชี้ว่าความเหลื่อมล้ำจะเพิ่มสูงขึ้นในช่วงแรกของการพัฒนาเศรษฐกิจ และจะค่อยๆ ลดลงเมื่อประเทศมีการพัฒนาถึงระดับที่เหมาะสม (Kuznets, 1995)

2. ทฤษฎีการเปลี่ยนผ่านทางประชากร (Demographic Transition)

อธิบายการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอายุประชากร (Age Structure) จากสังคมที่มีอัตราเกิดและตายสูงไปสู่ระดับต่ำ ปัจจุบันไทยกำลังเปลี่ยนผ่านสู่ระยะที่ 5 (Declining Phase) หรือสังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์ ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจและการจัดสรรทรัพยากรในภาพรวม เมื่อมีการเปลี่ยนผ่านทางประชากรสัดส่วนประชากรวัยสูงอายุเพิ่มขึ้น ในขณะที่อัตราการเกิดลดลง ส่งผลให้ประชากรวัยเกษียณซึ่งเป็นกลุ่มที่ไม่ได้อยู่ในกำลังแรงงานต้องเผชิญกับภาวะรายได้ที่ขาดหายไปและภาระค่าใช้จ่ายที่จำเป็นทั้งในด้านการบริโภคประจำวัน และค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพ หรือการรักษาพยาบาลที่เพิ่มขึ้นตามช่วงวัย อาจทำให้ช่องว่างระหว่างรายได้และรายจ่ายที่เกิดขึ้นนี้จะกลายเป็นปัจจัยสำคัญที่เพิ่มความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะในกลุ่มผู้สูงอายุที่มีต้นทุนทางสังคมต่ำ ซึ่งจะมีความยากลำบากในการรักษาคุณภาพชีวิตมากกว่ากลุ่มที่มีความพร้อมด้านความมั่งคั่ง (Blacker, 1947; Grover, 2014, อ้างถึงใน กฤษฎา วัฒนเสาวลักษณ์, 2557)

3. ทฤษฎีจักรชีวิตและทุนมนุษย์

ทฤษฎีวิวัตรชีวิต (Life-Cycle Theory) อธิบายว่าการเพิ่มขึ้นของประชากรวัยพึ่งพิง ส่งผลต่อระดับเงินออมและความมั่งคั่งของครัวเรือน เนื่องจากวัยเด็กและวัยชรามีพฤติกรรมการบริโภคสูงกว่ารายได้ (โชติกา ศุภนภาโสสถ์, 2559)

ทฤษฎีทุนมนุษย์ (Human Capital Theory) ชี้ว่าการลงทุนทางการศึกษาช่วยเพิ่มผลิตภาพและรายได้ส่วนบุคคล อย่างไรก็ตาม หากผลตอบแทนจากการศึกษาไม่เท่ากัน (Unequal Returns) การขยายโอกาสทางการศึกษาอาจกลายเป็นปัจจัยที่สร้างความเหลื่อมล้ำใหม่ในตลาดแรงงาน (Lee, J.-W., & Lee, H., 2018)

เมื่อผู้สูงอายุมีส่วนการบริโภคสูงกว่ารายได้ที่ได้รับ ทำให้จำเป็นต้องพึ่งพิงรายได้จากลูกหลานในวัยแรงงาน การการดูแลนี้อาจส่งผลให้ครัวเรือนที่มีฐานะยากจนขาดแคลนงบประมาณในการสะสมทุนมนุษย์และการลงทุนด้านการศึกษาให้แก่คนรุ่นถัดไป ซึ่งการเสียโอกาสในการพัฒนาทักษะนี้จะกลายเป็นช่องว่างที่ขยายตัวกว้างขึ้นในตลาดแรงงาน และเป็นตัวเร่งให้ปัญหาความเหลื่อมล้ำทางรายได้ส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่นอย่างต่อเนื่อง

4. แนวคิดเรื่อง Financial Literacy (ความรู้ทางการเงิน)

ความรู้ทางการเงิน (Financial Literacy) หมายถึง ความสามารถในการเข้าใจแนวคิดทางการเงินและนำไปใช้ในการตัดสินใจอย่างเหมาะสม ครอบคลุมด้านการออม การใช้จ่าย การกู้ยืม การลงทุน และการวางแผนทางการเงินระยะยาว (พลพิพัฒน์ วัฒนเศรษฐานุกูล และคณะ, 2568) งานศึกษาที่เกี่ยวข้องชี้ให้เห็นว่า ในบริบทของสังคมสูงอายุระดับความรู้ทางการเงินมีความสัมพันธ์กับความสามารถของครัวเรือนในการวางแผนหลังเกษียณ การบริหารจัดการรายได้ที่ลดลง และการรับมือกับค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพที่เพิ่มขึ้น ครัวเรือนที่มีความรู้ทางการเงินสูงมักมีพฤติกรรมการออมที่เหมาะสม มีการกระจายความเสี่ยง และสามารถใช้ประโยชน์จากมาตรการสวัสดิการของรัฐได้อย่างมีประสิทธิภาพมากกว่า ส่งผลให้มีความยืดหยุ่นทางการเงิน (financial resilience) สูงขึ้น และลดความเปราะบางทางเศรษฐกิจในระยะยาว ซึ่งอาจมีส่วนช่วยลดความเหลื่อมล้ำในระดับครัวเรือนได้ (ฐิติรัชฎาณ์ แก่นเพชร และสำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ 7, 2568)

ผลการวิจัย

จากการศึกษาการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรเข้าสู่สังคมสูงอายุต่อความเหลื่อมล้ำในประเทศไทย มีผลการวิจัยที่สำคัญดังนี้

1. ลักษณะทั่วไปและค่าสถิติพื้นฐานของตัวแปร

ตารางที่ 2 สถิติที่สำคัญของตัวแปรของตัวแปรที่นำมาวิเคราะห์ ปี พ.ศ. 2555 - พ.ศ. 2566

	Mean	Maximum	Minimum	Std. Dev.
GINI	0.4158	0.5143	0.3393	0.0308
Ydep	26.0126	34.2418	20.4201	3.6188
Odep	25.12	35.9034	17.8375	4.6909
Ages	16.5954	23.3507	11.8422	2.8451
GRP	3,034,542	8,510,000	1,099,357	2,351,467
EDU	9.8225	11.51	8.5	0.8744
GOV	7371.253	25300.3	1858.8	6548.779
Unem	1.1458	3.04	0.57	0.4962
Poor	7.6838	19.8	0.42	5.1313
CPI	99.6988	108.11	93.42	3.7041
Debt	177,349.40	324,774.00	127,950.50	35,297.98
Spend	21,303.79	33,408.08	14,010.00	5,815.21

ตารางที่ 2 แสดงการวิเคราะห์สถิติเชิงพรรณนาของตัวแปรรายภูมิภาคในช่วงปี พ.ศ. 2555–2566 พบว่า ค่าสัมประสิทธิ์ความไม่เสมอภาค (GINI) มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 0.4158 โดยมีความผันแปรของข้อมูลค่อนข้างน้อย (S.D. = 0.0308) ขณะที่ตัวแปรด้านโครงสร้างประชากรมีค่าเฉลี่ยของอัตราส่วนพึ่งพิงวัยเด็ก (Ydep) และวัยสูงอายุ (Odep) ใกล้เคียงกัน ที่ร้อยละ 26.01 และ 25.12 ตามลำดับ อย่างไรก็ตาม ตัวแปรด้านเศรษฐกิจโดยเฉพาะผลิตภัณฑ์มวลรวมรายภาค (GRP) และหนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือนรายภาค (Debt) มีการกระจายตัวของข้อมูลสูง สะท้อนถึงความแตกต่างเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจระหว่างพื้นที่อย่างชัดเจน

2. ผลการทดสอบความสัมพันธ์ระยะยาว (Cointegration Test)

ตารางที่ 3 ผลการทดสอบความสัมพันธ์ระยะยาวด้วยวิธี Kao Cointegration

Cointegration Test		
Kao Cointegration Test	t-Statistic	Prob.
ADF	-4.773386	0.0000***

หมายเหตุ: ระดับนัยสำคัญทางสถิติ *** (0.01)

ที่มา: จากการคำนวณ

จากผลการทดสอบ Panel Cointegration ด้วยวิธี Kao พบว่า ค่า ADF-Statistic มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 แสดงว่า ปฏิเสธสมมติฐานหลัก (H0) ยอมรับสมมติฐานรอง (H1) จึงสรุปได้ว่า ตัวแปรอิสระที่ใช้ในการศึกษามีความสัมพันธ์แบบ Cointegration กับตัวแปรตามหรือความเหลื่อมล้ำทางด้านรายได้ในระยะยาว

3. การประมาณความสัมพันธ์ระยะยาวด้วยวิธี Fully Modified Ordinary Least Squares (FMOLS)

ตารางที่ 4 ผลการประมาณความสัมพันธ์ระยะยาวโดยวิธี FMOLS (Reduced Model)

ตัวแปรอิสระ	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
Ydep (อัตราส่วนพึ่งพิงวัยเด็ก)	0.014121	0.004114	3.432699	0.0013***
Odep (อัตราส่วนพึ่งพิงวัยสูงอายุ)	-0.020414	0.010146	-2.013174	0.0502*
AGES (สัดส่วนผู้สูงอายุ)	0.03748	0.019126	1.959605	0.0564*
GRP (ผลิตภัณฑ์มวลรวมรายภาค)	0.606205	0.286267	2.117618	0.0399*
Poor (สัดส่วนคนจนรายภาค)	0.002015	0.001042	1.93345	0.0596*
Debt (หนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือนรายภาค)	4.65E-07	1.21E-07	3.856507	0.0004***
สถิติการทดสอบ			ค่า	
R-squared			0.89725	
Adjusted R-squared			0.873897	
S.E. of regression			0.099684	
Mean dependent var			0.412196	
Long-run variance			0.000113	

หมายเหตุ: ระดับนัยสำคัญทางสถิติ *** (0.01) และ * (0.1)

ที่มา: ผลการวิเคราะห์ของผู้วิจัย (EViews, 2568)

ผู้วิจัยได้ทำการประมาณค่าด้วยแบบจำลองที่ผ่านการปรับให้เหลือเฉพาะตัวแปรที่มีนัยสำคัญทางสถิติ (Reduced Model) ภายใต้แนวทางการวิเคราะห์แบบ General-to-Specific (GETS) Approach ซึ่งเป็นกระบวนการจำเพาะแบบจำลอง (Model Specification) ที่เริ่มจากสมการเต็ม (Full Model) ที่รวมตัวแปรอิสระทั้งหมด จากนั้นทำการตัดตัวแปรที่ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติออกทีละตัว โดยพิจารณาจากระดับนัยสำคัญทางสถิติและความเหมาะสมเชิงเศรษฐมิติของแบบจำลอง จนได้แบบจำลองที่มีตัวแปรสำคัญอย่างแท้จริง ซึ่งการปรับแบบจำลองให้เหลือเฉพาะตัวแปร

ที่มีนัยสำคัญ ช่วยลดความซ้ำซ้อนของตัวแปรอิสระ ลดความเสี่ยงของปัญหาความสัมพันธ์เชิงเส้นสูงระหว่างตัวแปร (Multicollinearity) และทำให้สามารถสะท้อนอิทธิพลของปัจจัยที่มีผลต่อความเหลื่อมล้ำทางรายได้ได้อย่างชัดเจน

จากการวิเคราะห์ตารางที่ 4 พบว่า อัตราส่วนพึ่งพิงวัยเด็ก (Ydep) และหนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือนรายภาค (Debt) ส่งผลกระทบต่อความเหลื่อมล้ำอย่างมีนัยสำคัญยิ่งที่ระดับ 0.01 ในขณะที่ สัดส่วนผู้สูงอายุ (Ages) และ สัดส่วนคนจนรายภาค (Poor) ส่งผลเชิงบวกต่อความเหลื่อมล้ำอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.10 และอัตราส่วนพึ่งพิงวัยสูงอายุ (Odep) ผลิตภัณฑ์มวลรวมภาค (GRP) ส่งผลเชิงลบต่อความเหลื่อมล้ำอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.10 ซึ่งผลการประมาณค่าแบบจำลองมีค่า R-squared เท่ากับ 0.8973 สะท้อนความสามารถในการอธิบายความผันแปรของความเหลื่อมล้ำทางรายได้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4. ระดับความเหลื่อมล้ำพื้นฐานรายภูมิภาค (Individual Deterministic Coefficients)

ตารางที่ 5 ค่าคงที่เฉพาะภาค (Individual Deterministic Coefficients) จากแบบจำลอง Cointegration

Individual Deterministic Coefficients	
ภาค	ค่า Intercept (C)
ภาคกลาง	-0.1009989
ภาคเหนือ	-0.1221077
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	-0.1207141
ภาคใต้	-0.1800429
กรุงเทพมหานครและปริมณฑล	-0.0459876

ทั้งนี้ ค่าคงที่เฉพาะภาค (C) มีค่าเป็นลบทั้งหมด เนื่องจากข้อมูลในแบบจำลองได้ถูกปรับให้อยู่ในรูปของความเบี่ยงเบนจากค่าเฉลี่ยของประเทศ ดังนั้น ค่า Intercept ที่เป็นลบไม่ได้หมายความว่าค่าดัชนีความเหลื่อมล้ำ (GINI) มีค่าเป็นลบจริง แต่เป็นการแสดงถึง ตำแหน่งเชิงสัมพัทธ์ของแต่ละภาคเมื่อเทียบกับค่าเฉลี่ยของประเทศ กล่าวคือ ตัวเลขที่ติดลบน้อยกว่า (ค่ามากกว่า) สะท้อนถึงระดับความเหลื่อมล้ำพื้นฐานที่สูงกว่า ในขณะที่ตัวเลขที่ติดลบมากกว่า (ค่าน้อยกว่า) บ่งชี้ถึงความเหลื่อมล้ำพื้นฐานที่ต่ำกว่าเมื่อเทียบเชิงสัมพัทธ์

จากตารางที่ 5 พบว่า กรุงเทพมหานครและปริมณฑล มีระดับความเหลื่อมล้ำพื้นฐานสูงที่สุด (-0.0459) ซึ่งอาจอธิบายได้จากลักษณะเศรษฐกิจที่มีการกระจุกตัวของทุน เทคโนโลยี และกิจกรรมทางเศรษฐกิจมูลค่าสูง ส่งผลให้เกิดความแตกต่างของรายได้ระหว่างกลุ่มแรงงานทักษะสูงและทักษะต่ำอย่างชัดเจน อีกทั้งตลาดแรงงานมีความหลากหลายและแข่งขันสูง ทำให้ช่องว่างรายได้ขยายตัวมากกว่าภูมิภาคอื่น

ในขณะที่ ภาคใต้ มีระดับความเหลื่อมล้ำพื้นฐานต่ำที่สุด (-0.1800) ซึ่งอาจเกี่ยวข้องกับโครงสร้างเศรษฐกิจที่พึ่งพาภาคเกษตรกรรม การประมง และการท่องเที่ยวในบางพื้นที่ ทำให้ระดับรายได้โดยรวมไม่ได้กระจุกตัวในกิจกรรมมูลค่าสูงมากนัก แม้ว่าจะมีความแตกต่างภายในบางจังหวัดก็ตาม ส่วนภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีระดับพื้นฐานใกล้เคียงกัน ขณะที่ภาคกลางอยู่ในระดับปานกลางเมื่อเปรียบเทียบกับระหว่างภูมิภาค

อภิปรายผล

การศึกษาผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรต่อความเหลื่อมล้ำในประเทศไทย สามารถอภิปรายผลตามนัยทางเศรษฐศาสตร์ได้ดังนี้

1. ปัจจัยด้านโครงสร้างประชากร (Demographic Factors)

อัตราส่วนพึ่งพิงวัยเด็ก (Ydep) และสัดส่วนผู้สูงอายุ (Ages): มีความสัมพันธ์เชิงบวก (+) กับความเหลื่อมล้ำอย่างมีนัยสำคัญ สอดคล้องกับสมมติฐานและแนวคิดเศรษฐศาสตร์ประชากร เนื่องจากการเพิ่มขึ้นของภาระพึ่งพิงสร้างแรงกดดันต่อขีดความสามารถในการสะสมทุนมนุษย์ โดยเฉพาะในครัวเรือนรายได้น้อยที่มีข้อจำกัดด้านงบประมาณสูงกว่า ส่งผล

ให้โอกาสในการขยับฐานะทางเศรษฐกิจลดลงและขยายช่องว่างความเหลื่อมล้ำในระยะยาว สอดคล้องกับผลการศึกษาของ (Sun, 2019) ที่พบว่า สังคมสูงอายุมีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญกับความไม่เท่าเทียมทางรายได้ในจีน โดยเฉพาะเมื่อประชากรสูงอายุได้รับผลกระทบจากการขาดระบบบำนาญที่เพียงพอ

อัตราส่วนพึ่งพิงวัยสูงอายุ (Odep): มีความสัมพันธ์เชิงลบ (-) กับความเหลื่อมล้ำอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.10 ซึ่งตรงข้ามกับสมมติฐาน สะท้อนถึงบทบาทของระบบสวัสดิการภาครัฐในประเทศไทย อาทิ เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุและการเข้าถึงสิทธิหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า ที่มีส่วนช่วยประคองรายได้พื้นฐานและบรรเทาภาระค่าใช้จ่ายของครอบครัวที่มีผู้สูงอายุ จึงส่งผลบรรเทาความเหลื่อมล้ำในเชิงสัมพัทธ์ ซึ่งสอดคล้องกับข้อเสนอเรื่อง ขนบขันสวัสดิการ (TDRI, 2564) ที่ระบุว่า สวัสดิการขั้นแรกที่เป็นการประกันรายได้พื้นฐานถึงถ้วนหน้า และ Social Assistance เช่น เบี้ยผู้สูงอายุ เบี้ยผู้พิการ เป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยป้องกันการตกหล่นของประชากรกลุ่มเปราะบาง และช่วยลดช่องว่างความเหลื่อมล้ำในมิติต่างๆ ได้อย่างเท่าเทียม นอกจากนี้ ผลความสัมพันธ์เชิงลบนั้นยังอาจเกี่ยวข้องกับระดับความรู้ทางการเงินของผู้สูงอายุ และครัวเรือนที่มีผู้สูงอายุด้วย โดยครัวเรือนที่มีความรู้ทางการเงินย่อมสามารถบริหารจัดการรายได้จากสวัสดิการวางแผนการใช้จ่าย และเตรียมความพร้อมหลังเกษียณได้อย่างมีประสิทธิภาพมากกว่า ส่งผลให้เกิดความยืดหยุ่นทางการเงิน และลดความเปราะบางทางเศรษฐกิจในระยะยาว ดังนั้น ความรู้ทางการเงินอาจเป็นกลไกเสริมที่ช่วยอธิบายความสัมพันธ์เชิงลบ และช่วยลดช่องว่างความเหลื่อมล้ำในระยะยาว

2. ปัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคม (Socio-Economic Factors)

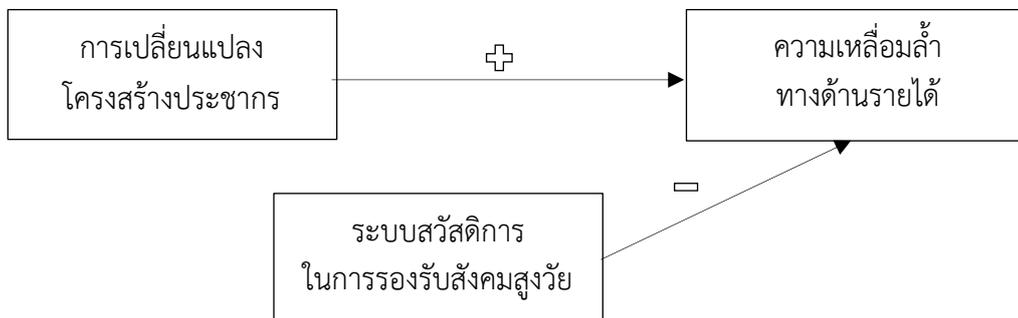
หนี้สินเฉลี่ยต่อเดือนของครัวเรือน (Debt) และสัดส่วนคนจนรายภาค (Poor): ส่งผลเพิ่มความเหลื่อมล้ำ (+) อย่างมีนัยสำคัญ สะท้อนถึงลักษณะเชิงโครงสร้างของหนี้ครัวเรือนไทยที่เป็นหนี้เพื่อการบริโภคสูง สอดคล้องกับทฤษฎีวงจรความยากจน (Poverty Trap) ที่ประชากรกลุ่มเปราะบางขาดโอกาสในการลงทุนเพื่อเพิ่มผลิตภาพ จึงตกอยู่ในสภาวะความไม่เท่าเทียมที่ส่งต่อเชิงโครงสร้าง สอดคล้องกับงานวิจัยของ (สุวคนธ์ ชัยขวา, 2562) พบว่า การเพิ่มขึ้นของหนี้ครัวเรือน โดยเฉพาะหนี้ที่ไม่ได้ก่อให้เกิดรายได้ เป็นปัจจัยที่ทำให้ความเหลื่อมล้ำทางรายได้เพิ่มสูงขึ้น เนื่องจากกลุ่มผู้มีรายได้น้อยมีความสามารถในการชำระคืนหนี้ได้น้อยกว่ากลุ่มผู้มีรายได้สูง ส่งผลให้ความสามารถในการยกระดับฐานะทางเศรษฐกิจลดลง และกลายเป็นอุปสรรคสำคัญในการลดช่องว่างทางรายได้

ผลิตภัณฑ์มวลรวมภาค (GRP): มีความสัมพันธ์เชิงลบ (-) กับความเหลื่อมล้ำ พบว่าการขยายตัวทางเศรษฐกิจในระดับภูมิภาคในช่วงที่ศึกษามีลักษณะของการเติบโตที่ทั่วถึง (Inclusive Growth) ผ่านการจ้างงานในภาคบริการและการเกษตรเชิงพาณิชย์ ซึ่งช่วยยกระดับรายได้ของกลุ่มฐานรากและลดช่องว่างความเหลื่อมล้ำได้จริง สอดคล้องกับผลการศึกษาของ (Thalassinos et al., 2012) พบว่า ตัวแปรผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ (GDP) มีความสัมพันธ์เชิงลบกับความไม่เท่าเทียม โดยการเติบโตทางเศรษฐกิจส่งผลให้รัฐมีทรัพยากรในการจัดสรรสวัสดิการและเกิดการจ้างงานที่ครอบคลุมประชากรทุกกลุ่ม ซึ่งจะช่วยลดความเหลื่อมล้ำทางรายได้

3. ตัวแปรที่ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ตัวแปรจำนวนปีการศึกษาเฉลี่ย (EDU), งบประมาณรายจ่ายของภาครัฐบาล (GOV), อัตราการว่างงานรวม (UNEM), ดัชนีราคาผู้บริโภค (CPI) และค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อเดือนของครัวเรือน (Spend) ไม่แสดงความสัมพันธ์เชิงสาเหตุที่ชัดเจน ซึ่งอาจสะท้อนถึงข้อจำกัดเชิงโครงสร้าง เช่น ความเหลื่อมล้ำด้านคุณภาพการศึกษามากกว่าจำนวนปีที่เรียน ประสิทธิภาพของการจัดสรรงบประมาณที่ยังไม่ตรงเป้าหมาย (Targeted Policy) และลักษณะตลาดแรงงานไทยที่มีสัดส่วนแรงงานนอกระบบสูง ทำให้อัตราการว่างงานทางการไม่สามารถสะท้อนภาพความไม่เท่าเทียมของรายได้ได้อย่างแท้จริง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ (มัทยา บุตรงาม, 2555) พบว่า การเพิ่มขึ้นของจำนวนปีการศึกษาเพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอที่จะลดความเหลื่อมล้ำ หากคุณภาพของการศึกษายังมีความแตกต่างกันสูงระหว่างพื้นที่ และสอดคล้องกับผลการศึกษาของ (เสริมสกุล บุญภักดี, 2556) ที่ศึกษาเรื่อง ผลกระทบของอัตราเงินเฟ้อที่มีต่อความไม่เท่าเทียมทางรายได้ในประเทศไทย ที่พบว่าอัตราเงินเฟ้อในบางช่วงเวลาอาจไม่ได้ส่งผลกระทบต่อความไม่เท่าเทียมทางรายได้ อย่างชัดเจน หากกลุ่มผู้มีรายได้น้อยได้รับความช่วยเหลือจากนโยบายรัฐที่ช่วยลดภาระค่าครองชีพ ประกอบกับลักษณะตลาดแรงงานไทยที่มีสัดส่วนแรงงานนอกระบบสูง ทำให้อัตราการว่างงานในระบบไม่สามารถสะท้อนภาพความไม่เท่าเทียม

ของรายได้ที่แท้จริงได้ เนื่องจากแรงงานส่วนใหญ่เลือกที่จะทำงานอิสระหรือภาคเกษตรมากกว่าการว่างงาน ความเหลื่อมล้ำทางด้านรายได้

องค์ความรู้ใหม่

ภาพที่ 6 องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษาวิจัย ผู้วิจัยได้สังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับกลไกการส่งผ่านผลกระทบของโครงสร้างประชากรต่อความเหลื่อมล้ำในประเทศไทย โดยองค์ความรู้ที่ค้นพบจากการศึกษาครั้งนี้คือ ระบบสวัสดิการในการรองรับสังคมสูงวัย (Welfare-Mediated Demographic Resilience) ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากร ทั้งอัตราส่วนพึ่งพิงวัยเด็ก (Ydep) และการเพิ่มขึ้นของสัดส่วนผู้สูงอายุ (Ages) เป็นปัจจัยเร่งความเหลื่อมล้ำผ่านข้อจำกัดด้านการสะสมทุนมนุษย์ของครัวเรือนที่มีรายได้น้อย ทำให้เกิดช่องว่างให้ความเหลื่อมล้ำนั้นเพิ่มสูงขึ้น
2. ระบบสวัสดิการในการช่วยลดความเหลื่อมล้ำ ข้อค้นพบสำคัญที่ขัดกับสมมติฐานเดิมคือ อัตราส่วนพึ่งพิงวัยสูงอายุ (Odep) มีความสัมพันธ์เชิงลบกับความเหลื่อมล้ำ สะท้อนให้เห็นว่าในบริบทของประเทศไทย ระบบสวัสดิการพื้นฐาน (เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุและสิทธิหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า) ทำหน้าที่เป็นตาข่ายรองรับทางสังคม (Social Safety Net) ที่ช่วยลดช่องว่างทางรายได้ได้อย่างมีนัยสำคัญ

โดยสรุป องค์ความรู้นี้ชี้ให้เห็นว่า ระดับความเหลื่อมล้ำในสังคมสูงวัยไม่ได้ถูกกำหนดโดยโครงสร้างประชากรเพียงเดียว แต่ขึ้นอยู่กับความเข้มแข็งของระบบสวัสดิการในการรองรับการเปลี่ยนผ่านทางประชากรเข้าสู่สังคมสูงวัย

สรุปผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรต่อความเหลื่อมล้ำในประเทศไทย ช่วงปี พ.ศ. 2555–2566 สรุปผลตามวัตถุประสงค์ได้ดังนี้

1. ปัจจัยด้านโครงสร้างประชากร การเพิ่มขึ้นของอัตราส่วนพึ่งพิงวัยเด็ก (Ydep) และสัดส่วนผู้สูงอายุ (Ages) ส่งผลบวกต่อความเหลื่อมล้ำอย่างมีนัยสำคัญ เนื่องจากภาระการดูแลสมาชิกในครอบครัวบนทุนขีดความสามารถในการออมและการลงทุนในทุนมนุษย์ของครัวเรือนรายได้น้อย อย่างไรก็ตาม อัตราส่วนพึ่งพิงวัยสูงอายุ (Odep) กลับส่งผลเชิงลบต่อความเหลื่อมล้ำ สะท้อนถึงประสิทธิภาพของระบบสวัสดิการภาครัฐและรายได้จากการทำงานอย่างต่อเนื่องของผู้สูงอายุไทยที่ช่วยบรรเทาช่องว่างรายได้
2. ปัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคม หนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือนรายภาค (Debt) และสัดส่วนคนจนรายภาค (Poor) เป็นปัจจัยหลักที่ส่งเสริมความเหลื่อมล้ำเพิ่มสูงขึ้นผ่านกับดักความยากจนและภาระหนี้เพื่อการบริโภค ในขณะที่การขยายตัวของผลิตภัณฑ์มวลรวมรายภาค (GRP) ช่วยลดความเหลื่อมล้ำได้จริงผ่านการเติบโตแบบทั่วถึง (Inclusive Growth)

3. ความเหลื่อมล้ำเชิงพื้นที่ ผลการวิเคราะห์ค่าคงที่รายภูมิภาคพบว่า ภาคใต้มีความเหลื่อมล้ำพื้นฐานสูงสุด ขณะที่กรุงเทพมหานครและปริมณฑลมีความเหลื่อมล้ำพื้นฐานต่ำที่สุด สะท้อนถึงความแตกต่างเชิงโครงสร้างและโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรระหว่างพื้นที่อย่างชัดเจน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 นโยบายสวัสดิการสังคมและการลงทุนในทุนมนุษย์ จากผลการศึกษาที่พบว่า อัตราการพึ่งพิงวัยเด็กและการเพิ่มขึ้นของสัดส่วนผู้สูงอายุมีแนวโน้มเพิ่มความเหลื่อมล้ำผ่านข้อจำกัดด้านการสะสมทุนมนุษย์ของครัวเรือนรายได้น้อย ภาครัฐจึงควรสนับสนุนค่าใช้จ่ายด้านการศึกษาและสุขภาพสำหรับครัวเรือนที่มีภาระพึ่งพิงสูง เพื่อลดข้อจำกัดในการลงทุนในทุนมนุษย์และลดการส่งต่อความเหลื่อมล้ำระหว่างรุ่น นอกจากนี้ การพัฒนาสวัสดิการผู้สูงอายุจึงเป็นแนวทางสำคัญในการเสริมสร้างตาข่ายรองรับทางสังคมและลดภาระค่าใช้จ่ายของประชากรวัยแรงงาน

1.2 นโยบายแก้ปัญหาหนี้สินและความยากจน จากผลการศึกษาที่พบว่า หนี้สินเฉลี่ยต่อเดือนของครัวเรือนและสัดส่วนคนจนมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความเหลื่อมล้ำอย่างมีนัยสำคัญ สะท้อนลักษณะเชิงโครงสร้างของหนี้ครัวเรือนไทยที่เป็นหนี้เพื่อการบริโภคสูงกว่าการลงทุน ดังนั้น ภาครัฐควรมุ่งเน้นการปรับโครงสร้างหนี้จากหนี้เพื่อการบริโภคสู่หนี้เพื่อการลงทุน พร้อมทั้งเพิ่มการเข้าถึงแหล่งเงินทุนดอกเบี้ยต่ำสำหรับกลุ่มเปราะบาง เพื่อตัดวงจรกับดักความยากจนและสร้างความมั่นคงทางรายได้ให้กับครัวเรือนฐานรากที่มีรายได้น้อย

1.3 นโยบายการพัฒนาเชิงพื้นที่ (Place-based Policy) จากผลการศึกษาที่พบความแตกต่างของระดับความเหลื่อมล้ำในเชิงพื้นที่ สะท้อนว่าปัจจัยเชิงโครงสร้างของแต่ละภูมิภาคส่งผลต่อความเหลื่อมล้ำแตกต่างกัน ดังนั้น นโยบายพัฒนาเศรษฐกิจควรออกแบบให้สอดคล้องกับบริบทเฉพาะของแต่ละพื้นที่ โดยคำนึงถึงโครงสร้างเศรษฐกิจฐานรายได้ และลักษณะประชากรของพื้นที่นั้นๆ มากกว่าการกำหนดมาตรการแบบเดียวกันทั่วประเทศ (one-size-fits-all policy) ทั้งนี้ การกำหนดนโยบายที่เฉพาะต่อพื้นที่จะช่วยให้สามารถลดความเหลื่อมล้ำได้ตรงจุดและมีประสิทธิภาพมากขึ้น

2. ข้อเสนอแนะด้านการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 การขยายระดับพื้นที่ศึกษา ควรมีการวิเคราะห์ข้อมูลในระดับที่ละเอียดขึ้น เช่น ระดับจังหวัดหรือรายครัวเรือน เพื่อให้เห็นพลวัตความเหลื่อมล้ำภายในพื้นที่และปัจจัยเฉพาะถิ่นที่อาจถูกละเลยในระดับภูมิภาค

2.2 การเพิ่มตัวแปรเชิงคุณภาพและโครงสร้าง ควรศึกษาเพิ่มเติมในมิติของคุณภาพการศึกษา การถือครองทรัพย์สิน และโครงสร้างตลาดแรงงานนอกระบบ เพื่อสร้างแบบจำลองที่ครอบคลุมกลไกการส่งผ่านความเหลื่อมล้ำเชิงลึก

2.3 การประเมินผลสัมฤทธิ์ของนโยบาย ควรมีการวิจัยเชิงประจักษ์เกี่ยวกับผลกระทบของโครงการสวัสดิการรัฐที่เฉพาะเจาะจง (เช่น บัตรสวัสดิการแห่งรัฐ หรือเบี้ยยังชีพ) เพื่อเป็นข้อมูลในการปรับปรุงนโยบายสาธารณะให้มีประสิทธิภาพในการลดความเหลื่อมล้ำได้ตรงจุดยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- กรมการปกครอง. (2566). *ตัวชี้วัดประเทศไทย 2567: ความเปลี่ยนแปลงด้านประชากรสังคมและเศรษฐกิจ*. สืบค้นจาก <https://www.nso.go.th/public/e-book/Indicators-Thailand/Thailand-Indicators-2567/22/>.
- กฤษฎา วัฒนเสาวลักษณ์. (2557). การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรกับความอยู่ดีกินดีของคนไทย. *NIDA Development Journal*, 54(1), 143–170.
- โชติกา ศุภณภาสัตถ์. (2559). *พฤติกรรมและรูปแบบการออมของแรงงานนอกระบบ*. (เศรษฐศาสตร์มหาบัณฑิต, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์).
- ฐิติรัศมณีย์ แก่นเพชร และ สำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ 7. (2568). รูปแบบที่เหมาะสมในการเตรียมความพร้อมและความเท่าทันทางการเงินสำหรับคนก่อนวัยเกษียณ เพื่อสร้างหลักประกันที่มั่นคงสำหรับการเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ: กรณีศึกษา ภาคกลางตอนบนและภาคเหนือตอนล่าง. *วารสารสมาคมนักวิจัย*, 30(1), 167–190.

- ธนาคารโลก. (2568). *GDP (current LCU) - Thailand*. สืบค้นจาก <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CN?locations=TH>.
- พลพิพัฒน์ วัฒนเศรษฐานุกูล, นิษฐ์ฐา พีระชัยภางค์, ขวัญสุดา วงษ์แหยม และ เสาวนีย์ ธีระกาญจน์. (2568). การพัฒนาหลักสูตรความฉลาดรู้ทางการเงินสำหรับครูในยุคดิจิทัล. *วารสารสมาคมพัฒนาวิชาชีพการบริหารการศึกษาแห่งประเทศไทย*, 7(3), 694-711.
- มัทยา บุตรงาม. (2555). *ความสัมพันธ์ระหว่างความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาและความเหลื่อมล้ำทางรายได้ในประเทศไทย*. (เศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย).
- สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI). (2564). “สวัสดิการ ไม่ใช่การสงเคราะห์” ทีดีอาร์ไอ เสนอปรับสวัสดิการรับโลกใหม่ไร้ตกหล่น เน้น “คน” เป็นศูนย์กลาง เปิดทางเอกชน ประชาสังคมเข้าร่วม. สืบค้นจาก <https://tdri.or.th/2021/11/social-protection-annual-con-2021/>.
- สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม. (2564). *ช่องว่างความรู้เกี่ยวกับการรับมือการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากร*. สืบค้นจาก <https://researchcafe.tsri.or.th/population-structure/>.
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2565). *สำรวจสถานการณ์ความเหลื่อมล้ำของประเทศไทย*. สืบค้นจาก <https://sdgs.nesdc.go.th/thailands-sdg-review-the-series-ep-8/>.
- _____. (2567). *รายงานสถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำของประเทศไทย ปี 2567*. กรุงเทพฯ: สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สุคนธ์ ช้ายขวา. (2562). *ผลกระทบของหนี้ครัวเรือนต่อความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของประเทศไทย*. (เศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์).
- เสริมสกุล บุญภักดี. (2556). *ผลกระทบของอัตราเงินเฟ้อที่มีต่อความไม่เท่าเทียมทางรายได้ในประเทศไทย*. (เศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่).
- Kuznets, S. (1955). Economic Growth and Income Inequality. *American Economic Review*, 45(1), 1–28.
- Lee, J.-W., & Lee, H. (2018). *Human Capital and Income Inequality (ADB Working Paper No. 810)*. Tokyo: Asian Development Bank Institute.
- McLean-Shinaman, D. (2016). A panel data analysis on globalization and income inequality. *Empirical Economic Bulletin, An Undergraduate Journal*, 9(1), 1-16.
- Statista. (2024). *Thailand: Forecast aging population*. Retrieved from <https://www.statista.com/statistics/713667/thailand-forecast-aging-population/>.
- Stewart, F. (1999). *Crisis Prevention: Tackling Horizontal Inequalities*. Helsinki: United Nations University World Institute for Development Economics Research (UNU-WIDER).
- Sun, Y. (2019). Aging and income inequality: An empirical analysis of the Chinese context, 1995-2016. In *2019 3rd International Seminar on Education, Management and Social Sciences (ISEMSS 2019)* (pp. 283-287). Paris: Atlantis Press.
- Thalassinos, E., Ugurlu, E., & Muratoglu, Y. (2012). Income Inequality and Inflation in the EU. *European Research Studies Journal*, 15(1), 127-140.